

DIÀLEG

Sophia

U D. SAM ABRAMS

Un amable lector de l'AVUI, el senyor Josep Maria Aloy, de Manresa, va adreçar una carta a la *Bústia* d'aquest diari (1-VII-2004) on lamentava les meves crítiques al programa *Alexandria*, amb tot el dret del món, i a partir d'aquí intentava tipificar la causa del perquè no es poden consolidar empreses culturals com ara un espai de llibres a la televisió: "En temes de cultura sempre estem igual. Patim una mena de paranoia d'insatisfacció permanent que no ens deixa viure tranquils gaudint de l'espectacle."

Crec, sincerament, que el senyor Aloy s'equivoca perquè crec que les causes que no permeten consolidar gran cosa en el món de la cultura són unes altres. En concret, quatre. En primer lloc, la mania de valorar de la mateixa manera la crítica constructiva i la crítica destructiva, quan són dues coses totalment diferents. En segon lloc, la mania de veure malament la crítica constructiva perquè projecta una mala imatge del món de la cultura. Darrere d'aquest concepte s'hi amaga una actitud de desconfiança envers el valor real de la cultura catalana. És com si la persona que sosté aquesta tesi estigués dient en realitat que s'han de fer callar les veus crítiques perquè la cultura catalana és tan poca cosa i tan feble que no pot resistir més que somriures falsos del "tot va bé" i "tot és perfecte".

En tercer lloc, la mania de no valorar la cultura catalana en la seva justa mesura. Sempre es valora la cultura catalana a la baixa. I així van les coses en les relacions polítiques amb Espanya i Europa, i així van les coses en l'ús social de la llengua. Els polonesos, que gairebé sempre han patit una ocupació o una altra, estan orgullosos de la seva cultura, la consideren prestigiosa i obren en conseqüència en totes les esferes polítiques. La cultura catalana és rica, potent i plural, i pot anar pel món tranquil·lament sense cap complex d'inferioritat. I, en quart i darrer lloc, la mania conscient de no valorar o ignorar directament una part significativa dels productes culturals del país.

Curt i ras: m'ataca el sistema nerviós i el fetge alhora veure una cultura tan meravellosa com la cultura sentenciada a l'extermini a l'extermi a causa de les manies que acabo de consignar.

Darrerament, hem tingut una ocasió preclara d'observar aquests vicis en ple funcionament. Em refereixo, naturalment, a la desaparició de la gran poeta (em sona tan displicent allò de poetessa!), narradora, assagista i traductora de Dant i Shakespeare, Sophia de Mello

Breyner Andresen (Porto, 6 de novembre de 1919 - Lisboa, 2 de juliol, 2004). Autora d'una abundant i sòlida obra poètica de més d'una quinzena de reculls, publicats al llarg de 50 anys entre 1944 i 1994. La seva obra, decisiva, juntament amb la d'Eugénio de Andrade, en la construcció de la contemporaneïtat poètica a Portugal, es caracteritza per una estranya tensió entre classicisme i modernitat. Del món clàssic (i hem de recordar que entre 1936 i 1939 va fer estudis de filologia clàssica a la Universitat de Lisboa) tenia un sentit d'equilibri fonamental i una sa-

Sophia de Mello Breyner Andresen (el cognom danès ve d'un avantpassat que va anar a raure a Portugal), Sophia a seques com la coneixien els seus lectors i compatriotes, va ser reconeguda el 1999 amb el premi Nobel de la literatura en llengua portuguesa, el premi Camoens, i, recentment, el 2003, va ser distingida amb el premi Reina Sofia de Poesia Iberoamericana. La concessió dels dos guardons va suscitar naturalment un interès viu per la seva obra a Espanya i Amèrica. A Espanya, aquest interès s'ha traduït en dues antologies de la seva obra lírica: *En la desnudez de la luz*, tria i versió de Jacobo Sanz Hermida (Universitat de Salamanca, 2003), i *Nocturno mediodía*, tria i versió d'Ángel Campos Pámpano (Galaxia Gutenberg/Círculo de Lectores, 2004). I aquí, precisament, tornem a reprendre la línia argumental d'aquest article, és a dir, les actituds molt esteses que condemnem la literatura catalana a ser més encongada i més anèmica del que és en realitat.

La literatura catalana compta amb la seva pròpia antologia de l'obra de Sophia, triada i versionada i prologada pel gran poeta i traductor que és Ponç

premi de Salamanca perquè fa anys que estava acabada i dormia a l'armari on el poeta menorquí literalment amuntega els seus inèdits.

Fa molts anys que Ponç Pons es dedica a la traducció de poesia portuguesa contemporània, com ho demostra l'edició de *Quatre poètes portugueses* (UIB, 1989), que recull una mostra significativa de Miquel Torga, Jorge de Sena, Eugénio de Andrade i Alexandre O'Neill, coetanis o contemporanis de Sophia. Les versions actuals de Sophia daten de l'any 1996 (!) i el pròleg està datat "juliol 1998" (!), el moment en què va revisar les versions inèdites fetes dos anys abans. Per què no han vist la llum fins ara? Per què, tot i la seva excel·lència, han tingut tan poc ressò? Mireu les actituds que he descrit més amunt i trobareu la resposta, sobretot en els punts tres i quatre.

Com a poeta, diguem-ho de bursada, Ponç Pons és una figura indispensable de la poesia catalana moderna i contemporània, que no està valorat amb justícia per qüestions tan estúpides i extraliteràries com el seu lloc de residència habitual a Alaior. Com a poeta-traductor, Ponç Pons pertany a la gran tradició moderna de poetes-traductors a partir de Joan Maragall, i tampoc la seva tasca en aquest sector ha estat valorada de manera adequada.

Per a Pons, com a gran escriptor modern que és, la poesia i la traducció són vasos comunicants i no compartiments estancs. En aquest sentit podem veure fàcilment els vincles artístics profunds entre el seu darrer poemari *Pessoanes* (Bromera, 2003) i les seves versions de Sophia. Igual que els grans fundadors de la modernitat poètica com Kavafis, Yeats, Hardy, Eliot o Pessoa, Pons utilitza un intrincat sistema de desplaçaments del seu "jo líric" cap a altres figures i obres per mirar de projectar la seva pròpia personalitat, caracteritzada per la complexitat i la pluralitat. Així a *Pessoanes*, un joc d'epístoles adreçat a Fernando Pessoa, Pons utilitza les figures del genial poeta portuguès i del narrador suís Robert Walser per dispersar o "extingir" (Eliot, *dixit*) la seva pròpia personalitat. Així, la traducció de Sophia de Mello Breyner Andresen és una mena de màscara darrere de la qual es projecta, en definitiva, la potent i diversíssima personalitat artística de Ponç Pons mateix. Aquest efecte es nota especialment en la lectura de Ponç de l'obra de Sophia per fer la tria dels poemes, ja que la majoria dels temes i pretextos de la poeta (el compromís polític i ètic, l'alienació, la topografia de la bellesa del món físic, l'extraordinària xarxa de les relacions humanes, etc.) són compartits en profunditat i complicitat pel traductor.

¿Cal que la cultura catalana renunciï a productes culturals essencials com els dos darrers llibres de Ponç Pons? Davant de llibres com els dos darrers de Ponç Pons, ¿cal que la cultura catalana se senti acomplexada al costat d'altres cultures? La resposta a les dues preguntes és no, un no contundent. I la crítica constructiva, a diferència de la destructiva, serveix per denunciar aquestes situacions absurdes amb l'esperança de redreçar-les, que és ben possible. I no penso pas demanar perdó mai per exercir-la.

• D. SAM ABRAMS. POETA, ASSAGISTA I TRADUCTOR

LLUÏSA JOVER

viesia (justament el seu nom *sophia* vol dir saviesa en grec clàssic), que era més una actitud vital que no pas una acumulació de coneixements. Creia, com la cultura grega clàssica, en el valor cognitiu dels mites. És més, creia que la humanitat mantenia una relació mítica amb la realitat, en el sentit que el mite permetia aprehendre el fons universal que s'amaga darrera les particularitats eventuais i reals de la vida diària. Deia, específicament, que "sense el pensament mític, l'home és incapaç d'habitar el món". De la modernitat, tenia la recerca d'una nova música per a la poesia, una música més subtil, més rica, més imprevisible, que era el resultat d'un rigorós procés de destil·lació i depuració de la llengua fins a deixar només les paraules necessàries i primordials.

Pons, i publicada per l'heroic editor mallorquí Lleonard Muntaner, a la seva col·lecció *Poesia* (volum número 11), el novembre del 2003. Vostès han vist que els crítics i els mitjans d'aquí hagin dit gaire res al respecte? Jo tampoc. I mentrestant els lectors i lectores en català van comprant alegrement les dues antologies en castellà, que es vanaglorien, totes dues, en la seva promoció de ser les primeres que es fan a Espanya. Francament, em fa molta ràbia veure com la cultura catalana, injustificadament i voluntàriament, accepta anar de segona. La magnífica antologia de Pons va aparèixer abans que l'antologia de Galaxia Gutenberg/Círculo de Lectores, i el més trist del cas és que podia haver aparegut delts molts anys abans de la concessió del